

Рис. 1. Компоненти екологічної освіти

Екологічна освіта, впроваджена державними і соціальними інституціями та організаціями, засобами масової інформації та, перш за все, включена до освітніх програм навчальних закладів – є освітнім середовищем формування екологічної свідомості (знань, умінь, навичок), екологічних відносин (особистої відповідальності, цінностей персональних та суспільних), екологічних дій (прийнятих рішень, відповідальних вчинків, проактивної позиції) – основи сучасної освіти для дітей та молоді.

Список використаних джерел

1. Соціально-психологічний словник / [авт.-уклад. М. Чапка, У. Контні]. – Мисловіце, 2010. – 519 с.
2. Шедловська М. В. Концептуалізація поняття “екологічна свідомість” у соціогуманітарних науках // Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. 2011. Випуск 5 - С. 196–204.

УДК 332.1; 338.439:631.95; 635.11.577.4

В.В. Лавров, доктор с.-г. наук, професор, завідувач кафедри загальної екології та екотрофології
Т.О. Грабовська, кандидат с.-г. наук, доцент, доцент кафедри загальної екології та екотрофології
Білоцерківський національний аграрний університет

ОРГАНІЧНЕ СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ЗБАЛАНСОВАНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРОСФЕРИ

На методологічних засадах сталого розвитку, збалансованого природокористування визначено передумови, загроз/ризиків, переваги, стан, перспективи та напрями запровадження у сільське господарство України органічного виробництва. Обґрунтовано, що для подолання наявних перепон і зменшення загроз/ризиків щодо розвитку органічного виробництва необхідно глибше дослідити проблему з використанням системного аналізу. Це потребує міждисциплінарного та інтегрованого підходів з урахуванням методів аксіології, економіки, соціології, синекології, зокрема агро- та ландшафтної екології. Для створення сприятливих умов переходу на засади органічного виробництва необхідне погодження соціальних, економічних та екологічних інтересів у вертикалі галузевого управління та горизонтальній міжвідомчій, міжсуб'єктній співпраці, в системі «суспільство-економіка-НПС-суспільство», відповідне законодавче регулювання і належний інституційний та ресурсний супровід діяльності.

Ключові слова: сталий розвиток, збалансоване природокористування, органічне виробництво.

Сталий (збалансований) розвиток розуміємо як процес міжсекторально узгодженого, системного впровадження у практику соціально-економічних стратегій розвитку суспільства на засадах постійного паритетно виваженого коригування потреб суспільства (балансу соціальних, економічних та екологічних цінностей) з урахуванням результатів пізнання законів природи та відповідно до динаміки природних процесів і суспільних регуляторів [1, 2].

Одним із базових критеріїв збалансованого розвитку певних територій та забезпечення життєво необхідних потреб людства є збалансоване використання земель як незамінного просторового ресурсу, основи формування і розвитку аграрної сфери. Проблема забезпечення сталого розвитку агросфери полягає у складнощях подолання наявного конфлікту соціальних, економічних та екологічних (а також – екобезпека-антропоцентризму та охорони НПС-біоцентризму) цінностей, відповідних інтересів/потреб, мотивацій, напрямів діяльності, їх інституційного та ресурсного супроводу. Саме це є головною перепорою для імплементації у законодавство і в практику принципів погодженої співпраці та інших засад сталого розвитку [1, 2]. Наразі провідними науковцями визнано, що методологічно близькою до ідей збалансованого природокористування є концепція органічного виробництва сільськогосподарської продукції, оскільки вона ґрунтується на системно погодженій реалізації **трьох блоків завдань** – соціального, економічного та екологічного [3–9]. Уже визначено передумови та законодавчо-управлінські засади органічного сільського господарства, регіональні особливості його реалізації.

Органічне сільськогосподарське виробництво – це наближена до природи, до засад сталого розвитку багатofункціональна й цілісна модель виробництва органічної продукції, яка ґрунтується на паритетно погодженому й збалансованому дотриманні екологічних, економічних та соціальних інтересів і вимог та забезпечує динамічну рівновагу структурних компонентів агросфери, її сталий розвиток.

Передумови, ризики, переваги, стан та перспективи запровадження у сільське господарство органічного виробництва визначали у контексті узгодження законодавчих норм економіки, екобезпеки (людини) та охорони НПС України з урахуванням напрямів і механізмів/інструментів гармонізації національного правового поля природокористування й розвитку аграрного сектору з міжнародними нормами. Враховували внутрішні процеси розбудови нових засад організації держави: запровадження демократичних основ, ринкових відносин, зовнішню політичну стратегію інтеграції України до ЄС та інших міжнародних інституцій. Застосовували системний аналіз, міждисциплінарний та наукознавчий підходи у питаннях наукового аналізу та гармонізації різносутнісних цінностей, мотивів і норм діяльності, вироблення узгоджених засад міжсекторальної співпраці; системний підхід та міжсекторальний, еколого-економічний принципи – у питаннях гармонізації різних цілей/мотивів управління, а також сукупність агроекологічних, економічних, програмних методів. Вважали, що застосування цих базових та інших спеціалізованих підходів і принципів має бути гармонійно інтегрованим та гнучким для внесення коректив.

Встановлено, що перехід на органічні засади виробництва сільськогосподарської продукції зумовлює/спричиняє три групи ризиків: 1) *екологічних* – зміна видового складу, поширення та активізація шкідників сільськогосподарських культур, збудників їхніх хвороб та сегетальної рослинності, а також зростання їхньої шкідливості в роки (сезони) з екстремальними для культурних рослин та/або сприятливими для шкідливих організмів погодними умовами; відмова від застосування синтетичних добрив може спричинити деградацію ґрунтів; 2) *соціальних* – певне здороження органічної продукції харчування може знизити ринковий попит на неї (конкурентоздатність) за низької купівельної спроможності населення, зокрема в Україні; 3) *економічні* ризики/загрози є інтегральним наслідком 1 та 2 груп показників – можливе здороження вартості технології (заміна хімічного догляду за рослинами на механічний, купівля вартісних механізмів, зміна технологій і управління, тощо), погіршення кількісних і якісних показників урожаю органічної продукції, зниження обсягів її реалізації, потреба у проведенні відповідних наукових та маркетингових досліджень з урахуванням регіональних та місцевих екологічних, соціальних та економічних умов, створення та ресурсне забезпечення принципово нових систем інституційного чи іншого супроводу виробництва, реклами та реалізації продукції.

Для кращого запобігання зазначених ризиків та мінімізації їх наслідків варто ефективніше, системно впроваджувати у практику власні напрацювання та використати позитивний досвід інших країн. Необхідно забезпечити гармонізацію різних цільових дій, програм, планів заходів, проектів з паритетним урахуванням національних, регіональних та місцевих соціальних, економічних та екологічних умов. Для цього є сприятливі передумови. В Україні є сприятливі природні умови, стрімко зростає суспільний запит на органічну продукцію, відповідних фахівців, збільшуються кількість сертифікованих підприємств, обсяги її виробництва та експорту. Україна успішно розвиває співпрацю з ЄС, у т. ч. в аграрному секторі економіки, має належну законодавчу базу, збільшує екологізацію пріоритетів аграрної політики й науки, високий науково-методичний потенціал та багатий практичний досвід щодо подолання або мінімізації згаданих ризиків. Проте досі істотними перепонами є: антропоцентризм стримує впровадження еколого-економічних методів господарювання; неналежна децентралізація в управлінні, ваді самоврядування та проблеми самофінансування обмежують самостійність агропідприємств; демографічні негаразди сільських районів; певна хаотичність розвитку органічного виробництва; незавершеність формування методологічних засад з урахуванням національних та регіональних особливостей; недосконалість методів оцінки, обліку та охорони екологічних цінностей; неналежне дотримання подекуди природоохоронних і загалом – нормативних принципів землекористування. Досі не завершено спір між фахівцями щодо доцільності переваг органічного виробництва, якщо воно зумовлює ризики потенційно можливого погіршення захисту сільськогосподарських культур від шкідливих організмів, зниження повноцінності врожаю, збільшення собівартості й, відповідно, конкурентоздатності органічної продукції, тощо.

Загалом, органічне сільське господарство є не лише перспективним напрямом діяльності аграрного сектору, а важливим складником збалансованого природокористування в агросфері, воно може істотно сприяти сталому розвитку сільських територій. Тому цю діяльність доцільно розвивати на засадах співпраці у контексті методології з дотриманням імplementованих в Україні міжнародних норм природокористування. Для створення сприятливих умов переходу аграрного сектору України на засади органічного виробництва необхідно створити належний нормативно-правовий та управлінсько-супровідний базис сталого розвитку агросфери. Основою має стати прийняття Концепції і Стратегії сталого розвитку держави, галузей економіки (з урахуванням органічного виробництва), адміністративно-територіальних таксонів країни, а також створення цілісної системи законодавчо-правового поля у цій сфері діяльності. Це сприяло б належному врегулюванню соціально-економічно-екологічних інтересів у природокористуванні, використанні земельних ресурсів, покращило б міжнародну співпрацю, збільшило б надходження в Україну необхідних інновацій та ресурсів, що підсилило б мотивацію до поширення й розвитку органічного виробництва.

Список використаних джерел

1. Лавров В.В. Методологія сталого розвитку лісової галузі України: теорія і практика: Автореф. дис. ... доктора с.-г. наук. 03.00.16 «Екологія». – К., 2009. – 43 с.
2. Ліс у Степу: основи сталого розвитку / О.І. Фурдичко, Г.Б. Гладун, В.В. Лавров; за наук. ред. акад. УААН О.І.Фурдичка. – К.: Основа, 2006. – 496 с.
3. Brzezina N., Biely K., Helfgott A., et al. Development of Organic Farming in Europe at the Crossroads: Looking for the Way Forward through System Archetypes Lenses. *Sustainability*. 2017;9(5):821. <https://doi.org/10.3390/su9050821>.
4. Semenda D., Semenda O. Assessment of ecological and economic efficiency of agricultural lands preservation. // *Environmental Economics*. 2018;9(1):47-56. DOI [10.21511/ee.09\(1\).2018.04](https://doi.org/10.21511/ee.09(1).2018.04).
5. Tulla A. F., Vera A., Valldeperas N., Guirado C. New approaches to sustainable rural development: Social farming as an opportunity in Europe? *Human Geographies: Journal of Studies and Research in Human Geography*. 2017;11(1):25-40. DOI [10.5719/hgeo.2017.111.2](https://doi.org/10.5719/hgeo.2017.111.2).
6. Cristache S.-E., Vuță M., Marin E., et al. Organic versus Conventional Farming – A Paradigm for the Sustainable Development of the European Countries. *Sustainability*. 2018;10(11):4279. DOI [10.3390/su10114279](https://doi.org/10.3390/su10114279).
7. Burja C., Burja V. Consequences of organic farming on the sustainable society – Romania and EU. *Analele Universității Constantin Brâncuși din Târgu Jiu : Seria Economie*. 2017;1(1):77-83.
8. Szűcs, C., Vanó, G., & Korsós-Schlesser, F. Agricultural and Food Production in Hungary: On the Road to Sustainability. *Visegrad Journal on Bioeconomy and Sustainable Development*. 2017;6(2):59-63. DOI <https://doi.org/10.1515/vjbsd-2017-0010>.
9. Dimitrov D.K., & Ivanova M. Trends in Organic Farming Development in Bulgaria: Applying Circular Economy Principles to Sustainable Rural Development. *Visegrad Journal on Bioeconomy and Sustainable Development*. 2017;6(1):10-16. DOI [10.1515/vjbsd-2017-0002](https://doi.org/10.1515/vjbsd-2017-0002).

УДК 321:502:37(447)

Д.В. Лико, д-р с.-г. наук, професор, завідувач кафедри екології, географії та туризму

М.І. Костолович, канд. пед. наук, доцент кафедри екології, географії та туризму

О.П. Войтович, д-р пед. наук, професор кафедри екології, географії та туризму

Рівненський державний гуманітарний університет

РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ОСВІТИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У статті розглянуто можливості впливу громадських організацій на процес формування сталого розвитку суспільства. Визначено засоби, що сприяють переорієнтації освіти на питання сталого розвитку та розширення поінформованості населення щодо проблем навколишнього середовища і розвитку, що є невід'ємною частиною у галузі освіти.

Ключові слова: сталий розвиток, громадська активність, громадська організація, освіта для сталого розвитку.

Сучасні масштаби негативного антропогенного впливу на навколишнє середовище ведуть до деградації та виснаження всієї біосфери, що загрожує самому існуванню цивілізації на планеті.

Усвідомлення цього факту вимагає необхідності створення принципово нової системи взаємин людини з природою, за якої гармонійно поєднуються екологічні, економічні та соціальні напрями діяльності людини, відбуваються зміни споживацької парадигми на таку, яка передбачає забезпечення ресурсними можливостями не лише нинішнє, а й майбутнє покоління.

Вплив людини на навколишнє середовище намагаються регулювати нормативно правові акти, зокрема [1]: Стокгольмська декларація про середовище навколо людини; Ріо-де-Жанейрська декларація про навколишнє середовище і розвиток; Європейська хартія про навколишнє середовище та охорону здоров'я; Всесвітня хартія природи; Кіотський протокол, рішення Йоганнесбургського Всесвітнього саміту зі сталого розвитку та ін. Але такий перехід потребує, в першу чергу, зміни поведінки суспільства, усвідомлення та краще розуміння населенням сучасних проблем навколишнього середовища і розвитку та причетності до їх вирішення.

У «Порядку денному на 21 століття» зазначається, що саме освіта має вирішальне значення у сприянні сталому розвитку, для забезпечення поінформованості з питань екології та етики, формування цінностей і підходів, вироблення навиків і заохочення поведінки, сумісного зі сталим розвитком, забезпечення основ ефективної участі населення в процесі прийняття рішень [2]. При цьому наголошується на необхідності інтеграції принципів сталого розвитку в системи освіти усіх рівнів, включаючи неформальну освіту, як ключову систему освіти протягом усього життя, а також систему інформаційного забезпечення населення знаннями щодо переоцінки духовно-етичних цінностей, життєвих орієнтацій людини тощо. В цьому процесі важливу роль відіграє активність громадянського суспільства, готовність кожного громадянина до співробітництва і діалогу, визнання самостійної ролі, зобов'язань і особливого потенціалу кожного.